

ELS TOCS DE CAMPANES A CATALUNYA

Visió general [i crítica] del seu estat

Daniel Vilarrúbias Cuadras

MÚSICA I CULTURA POPULAR 24 Caramella 39

EL TOC TRADICIONAL CATALÀ

Com va demostrar i teoritzar fa anys l'estudiós valencià Francesc Llop, la manera tradicional de tocar les campanes a Catalunya té les seves peculiaritats, les quals es troben a mig camí del volteig continu que ha acabat generalitzant-se a la península Ibèrica i del toc a mitja volta del nord de França, de Suïssa i de la part alpina d'Itàlia. Com passa a la regió milanesa amb el sistema ambrosià, l'església catedral o d'una major significació de tota una regió és la que determina el model per a les parròquies d'aquella zona geogràfica.

La tradició ibèrica sol equipar les campanes amb jous que les contrapesen més o menys. Nord enllà, cap al centre d'Europa, se sol penjar la campana d'un travesser pla sense contrapesar. A la península, i d'una manera general, els tocs solen basar-se en ritmes fàcilment traslladables a cantarelles per a una major memorització. Solen ser tocs de context religiós, mentre que alguns països han desenvolupat complexos sistemes campanològics més civils, amb un ori-

gen en les soneries horàries, els quals han acabat cristal·litzant en el que avui coneixem com a carilló amb teclat. A la Península hi ha gran varietat de maneres de tocar, des del balanceig amb molt poc angle de moviment, la mitja volta o el toc en què la campana assoleix la posició inversa a la que té en repòs. També se la pot fer voltar completament i combinar tots aquests graus d'amplària de moviment amb repics d'altres campanes estàtiques o amb moviment de les altres campanes esmentades. La volta completa repetidament és una creació ibèrica, encara que per raons d'exportació cultural es troba també a Portugal, el sud de França i l'Amèrica Llatina. Sembla que el volteig va començar just quan als Països Baixos es començaven a configurar els primers carillons, és a dir, al segle XVI. Aquest volteig es pot fer amb corda (caragolant la corda al braç de fusta per tal de descaragolar-la quan la campana perd l'energia i canvia de sentit de rotació) o sense corda, circumstància durant la qual no sol canviar de sentit de moviment, perquè s'empeny el capçal o contrapès amb les mans. La importància del ritme fa que no sigui gaire habitual

trobar a la península Ibèrica una inquietud per l'afinació d'una campana en si mateixa (harmònics del vas) com en relació amb les altres. Hi ha conjunts amb campanes que repeteixen nota musical, però no pas timbre ni ubicació. Tot i això, recomanem no repetir notes en un conjunt de campanes, encara que mai no aconsellem que a les existents se'ls alteri la morfologia per modificar-ne la sonoritat o l'afinació originals.

Les particularitats tradicionals catalanes es desmarquen un xic d'aquestes generalitats i pràctiques ibèriques i recorden una mica certs conceptes europeus, sobretot francesos i nord-italians. No trobarem mai campanes de forma *romana* (molt amples i primes de parets, de so greu i amb aspecte de perol, pròpies de la meitat nord de la Península). Els fonedors dels segles XIII i XIV solien ser francesos, els quals acabaren transmetent l'ofici als locals; si mai venien fonedors càntabres —que n'hi hagueren alguns, sobretot als segles XVII i XVIII—, aquests adaptaren el producte a les sonoritats acceptades dins del territori i no solen fer ni tant sols el perfil *esquilonado* castellà, sinó

AUTOR DESCONEGUT

Castell de Farfanya, o la intervenció al·lucinant: paredat del finestral amb la campana inclosa, immobilitzada i condemnada. Desconexim si és un poema visual, una intervenció provisional o una presa de pèl.

La parròquia de Bunyola, a Mallorca, ofereix un exemple de torre tradicional mitjanament preservada, sense mecanitzar ni intervenir.

que eviten les formes de faldó més cantelludes, per tal d'oferir formes més sinuoses i arrodonides, segons perfils ben propers als europeus.

Però parlem un xic del seu muntatge. El jou és el travesser d'una sola peça de fusta que sosté una campana per les nanses i on se subjecten els eixos de forja que es recolzen en uns coixinets de coure que s'ancoren al mur del finestral o en unes grosses bigues situades a l'interior de la torre. Per damunt d'aquest travesser o jou s'hi disposen un seguit de peces de fusta que conformen el contrapès, anomenat *capçal* en el seu conjunt. En un costat del jou s'hi recolza la palanca que servirà per a accionar la campana i fer-la girar. Si la campana és molt gran, tindrà dues palanques i més d'una corda per palanca. Respecte dels jous catalans, hem de dir que, si bé és molt usual trobar-hi peces de pedra, aquestes semblen totes del segle XIX i XX o, com a molt, del darrer terç del XVIII. Els jous barrocs catalans que coneixem porten bales de ferro o de pedra incorporades a dins, tenint en compte que això comporta menys pes que una gran pedra. Si reculem encara més (inicis del XVIII o abans), constatem que no portaven cap tipus de material que no fos la fusta.

Les campanes catalanes no voltaven contínuament, sinó que la manera més pròpiament catalana, aquella que ens és identitària i pròpia, és un balanceig d'un angle de gir molt gran, que li arriba a fer donar tota la volta però sense depassar mai la posició vertical ni anar més enllà d'ella, cosa que sí que fan al País Valencià

(vol) i l'Aragó (*bandeo*), segurament a partir del segle XVI. Però les instal·lacions catalanes que romanen abandonades molt sovint han conservat *in situ* i ancorats al mur o a la biga de suport els topalls de ferro que impedièn, a través de la palanca, que la campana *ventada* progressés més enllà d'aturar-se cap per avall, amb la copa mirant enlaire, i permetièn deixar-la aturada en aquesta posició. Aquesta és la imatge campanològica paradigmàtica, serveix com a descans per als encordats que l'han alçada fins a assolir aquesta col·locació invertida i es denomina de maneres diverses: *a seure*, *assentada*, *aixecada* o *a alabar Déu*.

És important que la campana caigui amb una certa velocitat si volem obtenir un bon so i evitar que el batall reboti gaire damunt del llavi de la copa que en aquell moment ocupa una posició inferior. Al centre d'Europa el batall impacta al llavi superior i així s'evita aquest rebot, però allà no les assenten. L'única excepció de volteig molt alt amb assentada però amb batall impactant a dalt és el sistema de la regió italiana de Bolonya —a Anglaterra els jous ja són un xic corbats i sovint les campanes no tenen nanses. Com que a Catalunya no volten, tampoc no necessiten gaire lentitud per agafar inèrcia i caragolar la corda al braç. Les dades que tenim a data d'avui sobre campanes que funcionen bé a la manera catalana de sonar-les ens aporten que el jou i el capçal representen entre el 38% i el 43% de la campana, fet que permet veure que les campanes no poden alentir-se massa. Perquè la funció del contrapès no és fer lenta la caiguda

sinó convertir la campana en governable a la corda.

La pèrdua de ressonància que es deriva de l'impacte a batall caigut —quan els contrapesos assolixen aquest dimensionat a partir del Renaixement— se solia compensar antigament amb la forma arrodonida de les voltes de la sala de campanes, amb instal·lacions interiors o, quan el gruix de mur ho permet, situant les campanes en el tub del finestral però no excessivament enfora. L'altre ajust venia d'uns tancaments d'obra o de fusta, avui desapareguts del tot però coneguts per multitud de fotografies, que afavorien la creació d'un espai molt més tancat del que avui imaginem, on la ressonància dels harmònics greus de les campanes es veia singularment potenciada i augmentada.

A Catalunya es repicava per a senyals més ordinaris, però hem d'entendre que, amb la lectura de les consuetes o llibretes de tocs, l'aixecament o moviment de senys era quelcom molt més freqüent que avui. Hi ha contribuït el progressiu deteriorament de les fustes de jous i contrapesos que, per abandó i falta de manteniment, han anat desaconsellant aquest sistema de toc molt més poètic i bell. Quan es repicava se solia fer assegut des d'una cadira o banc construït a tal efecte —en resten alguns— i s'accionaven les campanes petites o mitjanes amb les mans —més rítmic, més àgil i virtuosístic— i les més grans amb els peus a través d'un pedaler o de simples sistemes d'encordament que travessaven la cambra de punta a punta —menys rapidesa i base dels patrons rítmics, talment com una bateria moderna.

LA DESTRUCCIÓ SISTEMÀTICA D'INSTAL·LACIONS I TOCS

Cal dir que el toc català, sense arribar a voltar del tot, fet a mà i amb palanca (sense tocar ni el capçal ni la campana), és força rar de veure avui dia. De fet, només el coneixem a Cervera —i encara amb tres de les sis campanes, mentre que en realitat sembla que almenys cinc havien funcionat així— i a Tarragona —només la campana major a causa d'una remodelació a parer nostre mal enfocada. La culpa no és tant dels rectors o els qui les toquen com dels instal·ladors,

que des dels temps de la postguerra munten les instal·lacions segons un únic concepte de toc, sense particularitats territorials o regionals. I els capellans han confiat sistemàticament en els instal·ladors. Hi ha diversos factors que han convertit el toc tradicional català en una espècie cultural seriosament amenaçada, si és que pot salvar-se encara.

És evident que la Guerra Civil Espanyola va eliminar físicament un percentatge de campanes que podria rondar tranquil·lament el 70% de les aleshores existents. Però això provoca una pèrdua de patrimoni material i no una alteració en els sistemes de tocs. Paulatinament varen anar desapareixent els sagristans i els campaners que encara tocaven o havien vist tocar a la manera tradicional, ni que ara no tinguessin els bronzes antics. L'alteració greu de la tradició catalana de tocs de campanes va venir pels canvis en les instal·lacions, introduint tradicions foranes, amb solucions tècniques pensades per a imitar les tradicions pròpies dels indrets d'on procedien els instal·ladors, afavorit tot plegat per una ignorància en la matèria i per una desídia unificadora a tot el país: unes poques empreses que feien només el que sabien fer, sense complicar-se mai la vida ni fer un projecte a mida. Amb la bonança econòmica dels seixanta i setanta —la del 600 i l'apartament a la platja o a la muntanya— es van mecanitzar moltes torres a través d'empreses del nord d'Espanya, de Castella o de la zona de València, introduint campanes de producció industrial seriada d'una qualitat molt dubtosa i en la majoria de casos amb jous i contrapesos metàl·lics. Això va provocar que, si encara no s'havia mort, el campaner en actiu va deixar de ser necessari. Ningú a partir d'aleshores no escombraria la torre, ni hi pujaria sovint, ni revisaria les subjeccions dels batalls o la seguretat dels eixos i els capçals, ni tornaria a tensar les molles dels martells que accionava el rellotge. Modernitat i progrés amb nul·la visió patrimonial i entenent com a més pràctic allò que, en realitat, acabaria comportant una despesa major a mitjà i llarg termini.

La mecanització va produir també una uniformitat en els tocs per la uniformitat de les màquines i els ordinadors de la central que governa les campanes des de la sagristia. S'introdueix el volteig continu aliè a

la regió, fos manual o a motor —molt més sovint i que fa sonar molts més cops les campanes i durant més estona, ja que, com que ningú no es cansa, el desgast de les peces s'accelera—, jous de ferro amb l'eix de rotació a l'entorn del centre de masses de la campana, cosa que afecta l'equilibri del vas, les inèrcies del moviment i l'energia de l'impacte del batall. S'introdueixen per part dels instal·ladors del nord (Cantàbria i zona basca) els batalls amb canya de fusta. També es perd el costum de refer a la forja els batalls, que amb el temps es van ressentint i corren perill de trencar-se i caure daltabaix. S'introdueixen també els martells elèctrics, quasi sempre problemàtics pel desgast que provoquen a la campana, els quals proliferen encara més a partir dels anys vuitanta i noranta del segle XX amb instal·ladors que es proveeixen de material francès, belga o holandès.

A partir dels anys setanta hi hagué també la influència de les instal·lacions alemanyes sense contrapès (sistema *lancé*) i amb el batall impactant al llavi superior. Aquest sistema fou defensat amb arguments teòrics desiguals. D'una banda, és indiscutible que la qualitat del material (tant bronzes com accessoris) garantia una bona sonoritat i resolvia molts dels problemes de longevitat i de

seguretat. En llocs com l'Abadia de Montserrat (la primera instal·lació, 1955-1958) aquest sistema tenia un sentit, però fou imitat i potenciat per un sector culte de l'Església catalana, que pretenia haver trobat allò que sense saber-ho ja tenia històricament a casa: un sistema diferenciat de castellans, aragonesos, francesos i valencians i que no donés problemes de seguretat ni produís sons estridents. Un altre problema fou que el sistema centreeuropeu es va interpretar només amb estructures i jous de ferro, amb perfils sempre prims, i no solament en torres on no hi havia campanes ni tradició, sinó que també es varen alterar instal·lacions tradicionals més o menys conservades, com la de la Seu de Manresa, el Pilar de Saragossa o la mateixa Catedral de Barcelona. Allò que no havien malmès els instal·ladors càntabres i sobretot valencians ho va malmetre una importació no gaire ben entesa dels sistemes de toc alemanys. Es va acabar la varietat d'angles de gir o rotació; es varen acabar, atès el gran pes dels batalls, els repics i les batallades i, excepte el toc de les hores i de difunts, tot va passar a fer-se mitjançant el toc a mitja volta.

Tant la majoria de les intervencions realitzades segons aquesta interpretació del sistema alemany

POSTAL ANTIGA

El campanar de Reus tenia —com moltes altres torres— uns porticons de fusta que afavorien la ressonància de les campanes i la projecció acústica llunyana i no immediata. Avui aquests tancaments no es conserven a quasi cap torre catalana i se n'està perdent la memòria.

Restaurar un campanar no s'hauria de limitar a consolidar-ne l'estructura de pedra per tornar a penjar-hi les campanes de qualsevol manera, sinó que aquestes haurien de poder sonar tal i com és propi de l'indret. Massa sovint es ven com una restauració campanològica la simple col·locació d'un electromartell que colpeja la campana fredament però de manera incisiva.

com les que es realitzaren als anys vuitanta i noranta en l'estela de les de postguerra foren ja realitzades moltes d'elles per empreses catalanes, simplement que amb importació des de l'estranger del material electrònic i dels accessoris de toc, quan no dels bronzes. Els resultats, però, no foren millors, ans al contrari: sovint han tingut una durabilitat menor que les de postguerra i han causat encara més danys. El clàssic electromartell se situa més sovint que mai davant de la campana o en el curs de la seva trajectòria de moviment. O encara pitjor: colpejant-la per dins com si fos un batall, però d'una manera més incisiva que aquest, posant-la en perill de trencar-se. En tots dos casos, limitem la campana al toc mecanitzat i, el que encara és pitjor, afavorim la degradació dels elements de fusta, que no realitzen mai cap tipus de moviment. El darrer cas, a més, comporta sovint la retirada dels batalls, de manera que no es pot ni tocar manualment a batallades. El súmmum de la destrossa, tot i que encara reversible amb una inversió adient.

TOCAR LES CAMPANES AVUI

La recuperació de tocs tradicionals de campanes és una cosa que només s'ha començat a produir a partir dels anys setanta i vuitanta del segle XX, quan es va començar a contemplar tot això com un bé cultural i patrimonial, però no pas a Catalunya, on

està —literalment— tot per fer —en una visió realista, però, si ho volem, també propositiva. Si no fos que la declaració que després comentarem només incorpora els tocs de festa, podríem considerar que l'Administració pública catalana se n'ha adonat entre trenta i quaranta anys tard.

Cal recordar que tocar bé les campanes és un art. L'art de muntar uns encordats (i desmuntar-los amb rapidesa si cal alçar campanes tot seguit), l'art de fer diversos moviments alhora amb mans i peus en el cas dels repics, l'art —per què no?— de crear tocs específics per a nous usos. Què vol dir «tocar bé»? Vol dir ser fidel a la consuetud o costumari dels tocs, executar-los tal com sigui estipulat. Perquè a les esglésies importants, el campaner tenia una llibreta manuscrita, amb el contingut ben sovint extret d'una altra llibreta més antiga conservada a l'arxiu, on es deia quins dies es tocaven les campanes, quines es tocaven en cada ocasió i de quina manera. Els tocs poden tenir utilitats tan diferents com la guerra o el treball, l'espectacle o la senyalització culminant. Hom podria pensar que potser són compresos perquè es fan molt poc o perquè consten al programa d'actes? Espero que no sigui així en la majoria de casos, però cal ser crítics. Hem fet examen de consciència com a col·lectiu? Ens hem preocupat que el missatge s'entengui? La solució passa per fer només tocs laics o festius? Són preguntes que deixo obertes.

Crec que tothom qui hagi presenciat mai un bon toc manual de

campanes —això sí, en una instal·lació digna— estarà d'acord que és un element festiu que encara avui dia és bo i és útil per a la població. A més, entre els components del grup sovint es creen vincles d'amistat molt forts. Saben que no podran presumir mentre fan la seva feina, com potser sí que pot fer-ho fàcilment un membre de la comparsa festiva del seguici. Es miren la festa des de les altures, ja que les campanes són, sense cap mena de dubte, la música més alta que té una comunitat urbana, que conté implícita una dimensió visual, performativa, la que tothom observa des de baix i, uns pocs amb sort, des de dalt. Però no és un espectacle, ni és un joc, sinó que és molt més: el toc de les campanes a festa és un ritu espectacular.

Sigui com sigui, però, tocar les campanes no és un esport de risc, ni un element més de fatxenderia, ni fer soroll per fer soroll. El so té una funció que els dona un sentit ple i, per tant, una raó d'existir encara avui dia. El so, festiu o no, de les campanes és, doncs, el testimoni viu d'una manera de comunicar-se que s'ha practicat, amb risc i saviesa, durant segles. A càrrec dels campaners d'ofici o de les persones —antany, moltes més que avui— que coneixien els codis i com es feien els senyals en sentir-les quotidianament des de casa i durant tota una vida. Però els campaners actuals ho fan per pura afició, sense percebre cap pagament ni compensació com sí que haurien fet els sagristans i els campaners d'antany. Aquesta tasca és bona per a la nostra cultura campanològica sempre que no caiguem en els preceptes que tot s'hi val, tot fa festa i el tant repetit «encara gràcies que ho fan, ja que és tot sense cobrar».

Si ens posem pragmàtics, el toc de les campanes és quelcom immaterial, però no deixa de recolzar-se en uns elements que tenen molt de material: torres i bronzes degudament disposats. Un dels principals problemes de molts dels campanars catalans d'avui és el seu estat. Ben sovint jous, eixos o batalls es troben sense manteniment, per la qual cosa els gruixos de coure que sostenen les llengües metàl·liques estan ressecs i podrien trencar-se i provocar la caiguda d'un batall al carrer, fet que tenim documentat diverses vegades. En altres casos, les instal·lacions que servien per a accedir fàcilment a les campanes han

XAVIER PALLAS

Una altra situació desoladora que ha esdevingut clàssica de l'abandó dels nostres campanars és la col·locació de reixes per evitar l'entrada de coloms, tot deixant les campanes fora de l'àmbit protegit i, per tant, més vulnerables que mai a les defecacions dels ocells, que hi reposen a sobre.

estat suprimides per un arquitecte poc sabedor de les necessitats del campaner, personatge el qual potser ja ni ha conegut en vida ni en actiu. Encara, en altres casos, l'estat mateix de la torre aconsella no pujar-hi ni confessats, ja que les restauracions solen afectar només a la cara externa de l'edifici. Recordo incursions en campanars rurals transitant per una sola biga damunt del buit o entomar damunt meu una dotzena de coloms morts i la corresponent càrrega de colomassa. Fins i tot en torres suposadament ben intervingudes, com la de Cervera, hem vist refer les variades traceries gòtiques dels finestrals amb un emmotllat i segons un model únic que es va emprar a més d'un finestral. Us imagineu el mateix als claustres de Santes Creus o Poblet?

Quan tenim tot això, encara cal vigilar què fem amb els bronzes. Una errada en una instal·lació poc adequada pot provocar accidents. Deixeu-me, però, girar el camí tot preguntant-nos com seria un món sense cap risc? Quan la campana de Pinell de Brai (Terra Alta) giravolta durant un dia i mig a tota velocitat, com embogida i presa d'una excitació festiva, potser el primer miracle de santa Magdalena és que ningú no prengui mal. Suposo que allí, com antany arreu, això de tocar campanes s'ha fet tota la vida. També cal dir que són, geogràficament —i això s'ha de saber—, a tocar del *bando* aragonès.

No hi ha mai falla sense la seva moralitat. Si parlàvem de la conservació física de les instal·lacions, volem animar a no escatimar recur-

sos per tal de tenir les torres en disposició de ser un element notable del paisatge sonor català. I el que és cabdal: convindria recalcar que es faci a mà, o deixarem de fer parlar els bronzes i oblidarem matisos i expressions en pro de la fredor mecànica. Perquè en alguns llocs tenen la sort que existeixi un grup de campaners, així com hi ha una colla de geganters o un club de bitlles. Un cop resolt el tema dels actors, cal anar a endreçar i dignificar allò que fan. No oblidem que els bronzes haurien de ser perennes, però les instal·lacions es poden reconduir, si cal, de manera gradual.

Els passos, però, són els següents, i en ordre variable:

1. Una colla o grup de campaners. El rector —si n'hi ha— ja té prou feina, de manera que, si no hi ha qui toqui, no es tocarà ni que es pugui. Aquí l'associacionisme ofereix un bon model per a començar, tot i que és clar que tornem a caure en un parany que ja fa temps que observo en el camp de les campanes: el tot s'hi val. I no tot s'hi val: ja hem dit que parlàvem de patrimoni.
2. Una parròquia amb ganes. Si l'ens titular del campanar no valora el fet que el seu campanar parli a la comunitat i ho faci d'una manera tradicional i dinamitzadora, cal treballar en pro de la pedagogia de cara al mateix responsable de l'església, fins que ho vegi amb bons ulls o, com a mínim, no obstaculitzi l'activitat del grup.

3. Un estudi seriós de la torre i les seves particularitats (detalls constructius, indicis d'antigues maneres de funcionar, etc.). Redacció d'un llistat d'elements que cal preservar en futures intervencions i les seves funcions i raons d'existir —indagar si es desconeixen. Tot això no és en va, ja que ens porta al pas següent:
4. Una detecció de necessitats, ja que els casos de Tarragona (entrada de les campanes dins la torre sense que, aparentment, es pensés bé com es feia) o Cervera (no restitució dels tancaments o introducció de malls inadequats com el de la campana de les hores) s'haurien evitat. Aquest estudi previ és imprescindible per a no errar en les intervencions i, d'entrada, deixar clar que la restauració d'un campanar no acaba amb les seves parets i menys encara en canviar el nivell dels forjats posteriors o tancar els finestrals amb una malla que aturi l'entrada dels coloms (sobretot quan la campana queda fora de la malla i rep al seu damunt tota la colomassa que abans es repartia per tota la sala).
5. Actuació en conseqüència amb l'estudi del punt anterior. No serveix de res actuar sense un informe tècnic previ. O ens trobarem com en el cas de Bagà, on es va intervenir tota la torre, però van eliminar forjats interiors que permetien arribar amb les mans a les campanes.

Un cop fet això hem d'abordar també el context dins del qual es

fan els tocs i quines motivacions tenen —o haurien de tenir— els campaners que pugen a tocar. Parlant de la festa pobrament entesa com a solament un joc-distracció, hem de veure que aquesta queda inevitablement coixa d'una pota que és la que li donava sentit. El joc és inherent a l'home, però la festa (*festum*, que no solament *ludum*) va més enllà. L'actor que participa en aquest model recent actua impulsat per aquesta visió exclusivament —o principalment— ociosa de la festa perquè no es planteja —i s'hauria de plantejar— una pregunta que és clau. Per què ho faig? Per lluir-me?, perquè em vegin?, per passar l'estona?, perquè vull continuar un ritme que els meus avantpassats van realitzar?, perquè vull mantenir aquest lligam amb ells?, per construir la meua identitat i la de la comunitat? És difícil sostenir que aquella festa realitzada únicament per a passar-s'ho bé i fer colla (?) sigui realment un element de valor en si mateixa. Perquè, en el món de les tradicions, els contextos són la meitat del valor immaterial dels respectius elements a valorar. Potser no cal que els grups de campaners pertanyin necessàriament a la parròquia, però seria molt positiu que així fos. Com a mínim, les relacions amb ella haurien de ser bones i fluïdes. No hem de revalorar les campanes solament per tocar a festa, sinó també com un element més del culte, almenys pel que fa a certs tocs, ni que aquests no siguin els que més cal preservar de les reclamacions judicials com sí que passa amb el de les hores. I cal treballar aquest encaix dins la societat postmoderna, però per això hem assolit la declaració patrimonial dels tocs de campanes i per això tenim a la Generalitat de Catalunya una Direcció General d'Afers Religiosos.

Hem parlat d'associacionisme i de campaners que no cobren. Sovint s'atorguen subvencions a qualsevol projecte que es presenti, independentment de la seva vàlua o interès. D'aquesta manera, s'ha fomentat una manera de funcionar per associacions, no per elements, festes o comunitats humanes que les fan i gestionen d'acord amb els propis municipis i les parròquies o catedrals, les quals, en definitiva, les havien mantingut i cos-tejat tota la vida. En són un exemple els festivals folklòrics, però podrien acabar en aquest mateix sac les colles

de campaners i les seves trobades. Aquest seguit d'entramats de festes a mida per lluir-les i intercanviar-les amb altres poblacions amigues és un factor que no es pot atacar —o deixar-se de subvencionar però tampoc criticar obertament—, ni que des d'alguns sectors tècnics dels organismes que gestionen ja s'advertís, fa anys, del sovint poc interès de fons que té aquest fenomen per al patrimoni cultural del país.

També cal tractar un tema que em sembla important: la declaració. Segons la web: «El Govern de la Generalitat ha valorat que per a la conservació de les campanes i els campaners és de vital importància la recuperació dels tocs manuals. En les darreres dècades, la tipologia de tocs s'ha anat empobrint. [...] en el cas del toc de difunts, en el passat hi havia tocs diferenciats depenent del sexe, de la classe social i de la categoria.» Això és fantàstic. Però com passem d'una declaració tant genèrica a una protecció efectiva i real? I encara: per a protegir què? Ha servit aquesta declaració per a redactar, per exemple, un pla o guia de procediment que tingui en consideració aquells «passos» que caldria tenir en compte per a intervenir una torre, els seus bronzes i els seus tocs, així com per a fer una bona recuperació? Pot fer-se bona feina —crec que més i millor— i protegir elements definits i concrets, més que no pas uns tocs que no hem acabat d'aclarir quins són, perquè el que més inventem són tocs a mida per diades com la celebració d'una victòria esportiva o una fira.

El problema és que, a Catalunya, restaurar un campanar —si es va més enllà de l'edifici— acostuma a ser equivalent a gastar una quantitat que oscil·la entre els 3.000 i els 6.000 euros, tot plegat per a instal·lar uns martells d'impulsos elèctrics i collar les campanes per tal que no es puguin moure. Si són els tècnics qui decideixen si una catedral o una parròquia és o no és un monument catalogat i què s'hi pot fer i què no, per què no passa el mateix amb les campanes? Per què no decideixen els tècnics quina torre caldria ajudar i subvencionar amb els barems d'uns interessos patrimonials? Per què, sovint, es deixa el criteri a mans d'un empresari instal·lador quan, massa sovint, sembla talment que pensi només en com podrà garantir per a si mateix nous beneficis i

contractacions en aquella mateixa instal·lació? Aquell canvi proposat i realitzat potser amb la millor intenció del món pot esdevenir, de vegades, una intervenció altament destructiva que alteri de manera greu el valor d'un campanar, tot visualitzant de manera evident que aquell element ja no es concep regit pels preceptes i la intencionalitat originals.

Hem de felicitar-nos tots plegats per la declaració patrimonial dels tocs de campanes assolida el 24 d'octubre del 2017. Però volem recomanar que tot seguit es vagi ubicant el punt de mira en actuacions concretes, les quals faran també visible la Confraria de Campaners de Catalunya com a òrgan que hauria de proveir ara mateix el país d'unes directrius rectores per a encarar el futur de les campanes catalanes. Aquestes actuacions aniran, a poc a poc, fent que el cas de Cervera no sigui únic. Perquè avui les campanes tradicionals catalanes no es visualitzen enlloc. Perquè és caminant que es fa camí. El cas de la Parròquia del Pi de Barcelona (on s'ha engegat un projecte d'activació de les campanes) és important, emblemàtic i, fins i tot, urgent, perquè seria l'aparador d'una tècnica oblidada a la capital del país i espill per a la catedral. Calen diners, però a més, calen aviat.

Penso que dels anys setanta ençà l'Església s'ha preocupat poc per les campanes. I, quan ho ha fet, moltes vegades ha estat pitjor el remei que la malaltia. L'Administració pública ha considerat, no sense raó objectiva, que allò no és casa seva, però no és menys cert que sí que és cultura i bé que s'ha contribuït a restaurar monuments com Santes Creus, la Seu de Manresa o Santa Maria del Mar. Perquè els campaners ja fan prou tocant desinteressadament, i tampoc no poden gastar el que no tenen. Ens resta solament l'opció d'explorar el mecenatge. Per això cal una proposta engrescadora, com la que s'ha fet al Pi de Barcelona, però també estar disposat a invertir-hi hores i fer ús de les emocions. Perquè hi ha poques coses més perennes que un bronze ben instal·lat i ben mantingut, però que és viu perquè sona i perquè el fan sonar. La «immortalitat» és un factor molt atractiu per a la gent amb possibles. Els projectes de micro-mecenatge poden tenir una aplicació per a fer alguna actuació concreta, però no acostumen a funcionar amb imports tant grans.